

**A BESZÁMÍTÁSI KÉPESSÉG A BÜNTETHETŐSÉGI
AKADÁLYOK RENDSZERÉBEN**

doktori értekezés tézisei

dr. Domán Augusztá

Témavezető:

Prof. Dr. Belovics Ervin tanszékvezető egyetemi tanár

Társ-témavezető:

Prof. Dr. Polt Péter tanszékvezető egyetemi tanár

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola**

Budapest, 2019

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása, a dolgozatban vizsgált kérdések

Értekezésem középpontjában a beszámítási képesség jogi fogalma áll; bemutatom kialakulását, szerepét a büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerében, majd hatályos jogi szabályozását Magyarországon és külföldön. A kutatás célja a hatályos magyar szabályozás esetleges hiányosságainak, pontatlanságainak detektálása és javaslat megfogalmazása a jogalkotó számára.

A beszámítási képesség egy olyan jogi konstrukció, amely a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok között található a büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerében.

A beszámítási képesség fogalmának meghatározása kétféle módszerrel történhet. Az egyik szerint a jogalkotó fogalommeghatározást ad, azaz törvényben körülírja azokat a feltételeket, amelyek megléte a beszámítási képességhez szükséges. A másik módszer a negatív meghatározás, azaz azoknak az okoknak a rögzítése, amelyek kizárják a beszámítási képességet.

Érdekes jelenség, hogy ugyan a beszámítási képesség döntő szerepet játszik a büntetőjogi felelősség megállapításakor, hiszen teljes hiánya esetén a büntetőjogi felelősség nem áll be és nem büntethető az elkövető, Magyarországon – hasonlóan más országok gyakorlatához – a jogalkotó nem definiálta, hogy pontosan mit jelent ez a fogalom. Jogszabályi meghatározás hiányában a jogtudósokat régóta foglalkoztatja a beszámítási képesség fogalmi definiálása és több próbálkozás is született annak pontos meghatározására. Hangsúlyozom azonban, hogy a beszámítási képesség meghatározása nagymértékben függ az egyéb tudományok, így különösen az orvostudomány, azon belül különösen a pszichiátria fejlettségétől is.

A napjainkra kijegecesedett meghatározás szerint a beszámítási képesség az ember azon testi-pszichikai állapota, amelynél fogva képes cselekményét megfelelő társadalmi-erkölcsi értékelésben részesíteni és ezen értékelésnek megfelelően cselekedni.

A beszámítási képességnek két eleme van: a felismerési és az akarati képesség. Ebből következően az a személy beszámíthatatlan, aki nem képes cselekménye következményeinek

a felismerésére (felismerési összetevő) vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelő magatartást tanúsítson (akarati összetevő). Mindennek feltétele azonban, hogy az agy, ahol ez az értékelés lezajlik, megfelelően fejlett legyen és – e fejlettségnek megfelelően – rendeltetésszerűen működjön, azaz ne álljon fenn kóros elmeállapot, amely a büntethetőséget kizárja. Fejlődésbeli feltételként a jogalkotó a büntethetőségnek egy alsó életkori határt jelöl meg.¹

A beszámítási képesség kizártsága esetén hiányzik az alannyá válás egyik feltétele, azaz létre sem jön a bűncselekmény.

Egy bűncselekmény alanya csak az lehet, aki az elkövetett bűncselekmény miatt felelősségre vonható, tehát a cselekmény az elkövetőnek beszámítható, felróható és emiatt vele szemben szankció alkalmazható. Mindez kihat a bűncselekmény alanyának fogalmára is, amely szerint a bűncselekmény alanya olyan természetes személy lehet, aki rendelkezik az alannyá válás feltételével, a beszámítási képességgel.

A beszámítási képesség kizártsága, illetve korlátozottsága visszavezethető belső okra: az agy, a személyiség fejletlenségére, amely egy bizonyos életkor alatt természetes, továbbá életkortól függetlenül, bizonyos elmebetegségek következményeiként is károsodhat az agy működése. Ezekben az esetekben a beszámítási képesség mindkét eleme hiányozhat. Külső ok is előidézhetheti azonban a beszámítási képesség hiányát, ilyen lehet például a kényszer, a fenyegetés, amikor a belátási képesség jelen van, csupán ennek a belátásnak megfelelő magatartás kifejtése ütközik akadályba, azaz a személy külső okok miatt nem az akaratának megfelelően cselekszik.

II. Kutatási módszerek; az értekezés szerkezete

Munkám során a klasszikus jogi kutatómunka és anyaggyűjtés szabályait követtem. Vizsgáltam a beszámítási képesség jogi fogalmának kezdeti megjelenését, körülményeit, majd fejlődését egészen a hatályos szabályozásig. Jogeseteken keresztül mutatom be gyakorlati jelentőségét, rávilágítva az azonosított és megoldásra váró problémákra.

---

¹ Balogh Ágnes – Tóth Mihály (2010): Magyar büntetőjog. Általános rész. Budapest: Osiris, 49. o.

III. A kutatási eredmények összefoglalása és hasznosíthatóságának lehetőségei

III.1. A beszámítást kizáró okok

III.1.1.A gyermekkor

A beszámítási képesség megállapíthatóságának egyik alapfeltétele az agy megfelelő fejlettsége, amely képessé teszi a személyt, hogy cselekményének következményeit előre lássa, felismerje, erkölcsileg értékelje és ezen értékelésnek megfelelően cselekedjen. A személy fokozatosan, fejlődése során éri el azt az életkort, amikor már vélelmezetten rendelkezik beszámítási képességgel, de amíg gyermeknek minősül, mentesül a büntetőjogi felelősség alól.

A gyermekkor felső, azaz értelemszerűen a már büntetőjogi felelősséggel járó fiatalkor alsó korhatárát a magyar Btk. 16. §-a, a bűncselekmény súlyától függően, a 14., illetve a 12. életévben határozza meg, mivel a jogalkotó szerint ilyen kortól kezdődően vélelmezhető a testi és a szellemi fejlettségnek olyan foka, amely a büntetőjogi felelősségre vonást megengedhetővé teszi. A jogszabály szövege szerint nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a 14. életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés [160. § (1)–(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a terrorcselekmény [314. § (1)–(4) bekezdés], a rablás [365. § (1)–(4) bekezdés] és a kifosztás [366. § (2)–(3) bekezdés] elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

A 14., illetve 12. születésnapon az elkövető még gyerekkorúnak számít, így a fiatalkorúság kezdetének a születésnapot közvetlenül követő nap tekinthető.

Ugyanakkor a Btk. 105. §-a a fiatalkor alsó határát nem igazította a bűncselekmény súlyától függően a 12. illetve a 14. életévhez, hanem azt egységesen a 12. életév betöltéséhez rögzítette. A hivatkozott jogszabályhely alapján fiatalkorúnak számít az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, de a 18-at nem.

Ahogy arra számos szerző is rámutat, a gyermekkor mint büntethetőséget kizáró ok kodifikálásával a jogalkotó lényegében azt vélelmezi, hogy aki még nem töltötte be a 14. (12.) életévét, az nem rendelkezik beszámítási képességgel.²

A jelenleg főszabályként létező törvényi vélelem, miszerint a 14. életévét be nem töltött gyermek nem rendelkezik beszámítási képességgel, a 12 évet betöltött gyermekek tekintetében hat bűncselekmény vonatkozásában dönthető meg. Ezek nevezetesen: ha a gyermek által kifejtett magatartás az emberölés alap- vagy minősített esetét, az erős felindulásban elkövetett emberölést, az életveszélyt vagy halált okozó testi sértést, a rablás alap- vagy minősített esetét, illetve a kifosztás minősített esetét valósítja meg. A 2016. július 17. napjától hatályos módosítás ide sorolja a terrorcselekmény deliktumát is.

A gyermekkor és a büntetőjogi felelősség kezdetét jelentő fiatalkor közötti átmeneti fejlődési időszakban, bizonyos nagyon súlyos bűncselekmények vonatkozásában már nem hozható fel automatikusan kimentési okként a gyermekkor, mert ezen cselekményeknél feltételezhető, hogy az elkövető felfogja, átlátja cselekedete következményeit, képes annak morális értékelésére is, míg más deliktumok tekintetében ez kizárt.

A taxatív felsorolásban szereplő bűncselekmények tényállásának a 12. életévüket betöltött gyermekek által történő megvalósítása is csak akkor alapozza meg a büntetőjogi felelősségre vonást, ha a gyermek az elkövetéskor rendelkezett a cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. A büntethetőség tehát minden esetben a belátási képesség vizsgálata után dől el.

Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 2014. március 15-től hatályos új rendelkezése a fiatalkorú terhelt beszámítási és belátási képességének vizsgálatát külön nevesíti, külön kezeli.³

---

² Lásd például Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály (2012): Büntetőjog I. Budapest: HVG-ORAC, 224. o.

³ 19/A. § (1) bekezdése szerint „Büntetőeljárás során, ha a szakkérdés 12. életévét betöltött, de a 14. életévét be nem töltött fiatalkorú terhelt beszámítási és belátási képességének vizsgálata, a terhelt beszámítási képességét a 17. § szerint kell vizsgálni. A beszámítási képesség vizsgálatát követően – ha a terhelt beszámítható – a 17. § szerinti szakértő a belátási képességről is véleményt ad azzal, hogy a belátási képesség vizsgálatához a terhelt klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát is el kell végezni.”

A 17. § a terhelt elmeállapotának orvosszakértői vizsgálatát szabályozza, amelynek célja annak megállapítása, hogy a terhelt a cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követte-e el, amely őt képtelenné tette vagy korlátozta a cselekmény következményeinek felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

Ugyanakkor a fogalmak jogszabály által nem definiáltak, azaz jogi norma nem szól arról, hogy a beszámítási képesség miben más fogalmilag, mint a beszámítási képességtől külön vizsgálni előírt belátási képesség.

III.1.2.A kóros elmeállapot

Mind a jogi, mind az erkölcsi felelősségnek is az az alapja, hogy feltételezzük, az ember felelősséggel bír, mivel képes cselekedeteit irányítani, azok potenciális következményeit mérlegelni, és a lehetőségek között választani. A szabad elhatározás azonban akár belső, akár külső okok miatt gátolt lehet. Egyértelmű, hogy azon elmebetegek, akiknek megszakadt a kapcsolata a valósággal, mentesülnek mind a jogi, mind az erkölcsi felelősség alól, hiszen nem képesek uralni, irányítani gondolataikat, magatartásukat. A kérdés csak az, hogy mi minősül elmebetegségnek, mi zárja ki, illetve korlátozza a beszámítási képességet.

Nem elégséges annak megállapítása, hogy a bűncselekményt egy konkrét személy követte el (imputatio facti), hanem annak tisztázása is szükséges, hogy az elkövető rendelkezett-e felismerési és akarati képességgel a cselekmény megvalósításakor (imputatio iuris).

A nemzetközi jogban a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma is foglalkozik a büntetőjogi beszámíthatósággal. A statútum 31. cikk 1 § a) pontja tartalmazza az alábbi szabályozást: *„Büntetőjogilag nem felelős, aki a cselekményének elkövetésekor olyan elmebetegségben vagy szellemi fogyatékoságban szenved, amely képtelenné teszi arra, hogy cselekménye jogellenességét vagy jellegét felfogja, vagy magatartását a jogszabályoknak megfelelően irányítsa.”*

A nemzetközi jog az egyes államok büntetőjogi szabályozásának aggregát reprezentációja. Valamennyi állam, amely ratifikálta a Római Statútumot, az épelméjűséget a büntetőjogi felelősség egyik feltételeként, vagy az elmebetegséget, mint a felelősség alóli mentességet mint védekezést iktatta be jogi szabályozásába.

Azt, hogy a kóros elmeállapot kizárta vagy korlátozta-e az elkövető beszámítási képességét, igazságügyi elmeszakértő vizsgálja.

Elméletben a jogalkotó három lehetőség közül választhat, amikor ezt a területet szabályozza:

1. Azon okokat sorolja fel, amelyek kizárják a beszámítási képességet, és ezáltal a beszámítást, ez a biológiai módszer.
2. A pszichikai hatást rögzíti, az okok említése nélkül, ez a pszichológiai módszer.
3. Az okokat felsorolja, majd utal azok pszichológiai hatására is, ez az összetett módszer.⁴

A mentális diszfunkciónak elméletben két típusa különböztethető meg: a kognitív, illetve a kontroll típus. Kognitív rendellenességről akkor beszélünk, ha az elkövető mentális betegsége vagy fogyatékossága torzítja azon képességét, hogy megértse környezetét, cselekedete következményeit, cselekedete bűnös vagy rossz természetét, azaz a beszámítási képesség belátási, megértési eleme sérül. Kontroll-rendellenességről pedig akkor, ha az elkövető mentális betegsége vagy fogyatékossága az elkövető magatartásszabályozó képességét károsítja, azaz a beszámítási képesség akarati elme fogyatékos, ugyanakkor azzal tisztában van, hogy magatartása bűnös, rossz, tehát a belátási képesség ép. Azaz itt is felismerhető a beszámítási képesség két eleme: a felismerési-értékelési és az akarati elem.

Eltérő jogi megoldások születtek az egyes országokban attól függően, hogy milyen mentális diszfunkciókat vesznek számításba a beszámítási képesség fennálltának vizsgálatakor.

Amennyiben egy személy pszichózisban követ el egy bűncselekményt, általánosan egyetértenek a különféle országok jogalkotói, hogy az elkövető nem tehető felelőssé a tetteért.

A pszichózis tehát egy kulcsfogalom, amelynek a cselekmény elkövetésekor való jelenléte kizárja a büntetőjogi felelősséget. Egy olyan állapotot jelent, amelyben a betegek kapcsolata a valósággal megszűnik. Észlelésük, információfeldolgozásuk, a környezetből jövő ingerekre történő válaszkészségük oly mértékben torzul, hogy a legegyszerűbb adaptív funkciók fenntartására sem, vagy alig képesek. Pszichózisban elveszik a realitáskontroll. Ebben a valóságtól elszakadt állapotban gyakran élnek át hallucinációkat, azaz téves észlelési élményeket és téveszméket, hamis vélekedéseket, meggyőződéseket. A cselekmény elkövetésekor fennállt pszichózis esetén a beszámítási képesség kizárt.

---

⁴ Irk Albert (1928): A magyar anyagi büntetőjog. Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Kiadó és Nyomda R-T, 92. o.

A pszichózis egyik leggyakoribb megjelenési formája a *szkizofrénia*. A „schizophrenia” elnevezést 1911-ben Eugen Bleuler svájci pszichiáter használta először. A kifejezés a görög eredetű „kettéhasadt elméből” származik, a „skizo” (hasít) és a „phren” (szellem) szavakból, ami érzékelteti a gondolati folyamatok széttöredezettségét, az érzelmek és gondolatok kettéhasadását és a valóságtól való visszavonulást.⁵

Az *akut szkizofrénia* tünetcsoportjában megtaláljuk az érzékcsalódásokat, amelyek döntően akusztikus jellegűek, úgynevezett pszeudohallucinációk, azaz nem rendelkeznek a valóság minden elemével; jellemző, hogy a beteg a hangokat a „fejében hallja”. Kommentatív hallucinációnak nevezik, amikor a beteg párbeszédet hall, a hangok róla beszélhetnek, kommentálhatják cselekedeteit. Gondolatesho léphet fel enyhébb lefolyású esetekben, azaz azt éli meg a beteg, hogy gondolatai hangossá válnak. Előfordulhat, hogy gondolatait másoktól, adott esetben rádióból, televízióból hallja vissza. Másik igen jellemző tünet a téveszmék megjelenése, ezek többségükben üldöztetési jellegűek. Máskor a beteg filozofikus, vallási eszmékkel kezd foglalkozni, de gyakoriak a befolyásoltatással kapcsolatos téveszmék is. Rendkívül jellemző, amikor arról számolnak be, hogy gondolataikat idegen erők befolyásolják, vagy idegen gondolatot ültetnek be a fejükbe, vagy éppen ellenkezőleg, gondolataikat elvonják, ellopják. Ezekhez az élményekhez színes magyarázatokat adhatnak. Ezek a tünetek jelennek meg több büntetendő cselekmény elkövetésekor is. A befolyásoltatás lehet fizikai természetű – például rádióhullámok, lézersugarak –, míg máskor a betegnek hipnotikus vagy telepátiás élménye van. Jellemző további tünetek lehetnek az éntudat sajátos zavarai, a beteg ilyenkor önmagát megváltozottan éli meg (deperszonalizáció), vagy éppen különösnek, megváltozottan tartja a világot maga körül (derealizáció). A beteg hangulata, érzelmi állapota szélsőséges változatokban nyilvánulhat meg, amelyek a helyzethez nem illőek, ezek lehetnek indokolatlan nevetések, sírások, indulatkitörések. A figyelem sajátos zavarokat mutathat, a beteg megjelenése, magatartása furcsa, bizarr. A szociális normákat, illemszabályokat gyakran áthágják. Agresszív kitörések is előfordulhatnak, máskor a magatartás folyamata hirtelen megszakad és más irányt vesz.

A *paranoid szkizofrénia* a leggyakoribb alcsoport a betegségen belül. Általában 25 és 35 év között kezdődik, viszonylag stabil, általában üldöztetési téveszmék a jellemzői, amelyek akusztikus érzékcsalódásokkal társulnak. Lehetnek vonatkoztatásos, féltékenységi téveszmék is. Típusos esetben a betegség epizódokban zajlik, az epizódokat a fent bemutatott akut

---

⁵ Comer, R. J. (2003): A lélek betegségei. Pszichopatológia. Budapest: Osiris, 460. o.

szkizofrénia tünetcsoportja jellemzi, egyértelmű pszichotikus tünetekkel, például érzéksalódások, téveszmék, a gondolkodás zavara, a magatartás dezorganizációja, affektív zavarok. A remisszióban az akut zajlást követően a pszichotikus tünetek halványulnak, a személyiség eredeti szintje azonban nem áll helyre. Egy bizonyos idő elteltével újabb heveny epizód lép fel, amelyet újabb remisszió követ, a személyiség pedig tovább hanyatlik.⁶

E betegség a gondolkodás és a realitáskontroll zavarát jelenti, a tudatzavart állapotban hiányzik a megfelelő ítéletalkotó és döntési képesség. Az érzelmi-indulati élet defektusa megnyilvánulhat agresszivitásban, elsősorban heteroagresszivitásban, de nem zárható ki, hogy ugyanez az energia autoagresszivitásba fordul.

Általában a betegségbelátás hiányával jár e kórkép, s a tünetek elfedéséhez szükséges gyógyszer akár rövid időre történő elhagyása is fokozza a gondolkodás zavarát, valamint az agresszivitást.

A szkizofrénia nem egységes kórkép, valójában egymástól több tekintetben különböző, ugyanakkor több tekintetben hasonlóságot mutató zavar, összefoglaló neve a pszichotikus állapotok közé sorolt agyi betegségeknek, amelyeknek jellemző tünete, hogy a beteg a realitástól elszakad, akarata, gondolatai és érzelmei szétesnek.

A *pszichopátiát, azaz az antiszociális személyiségzavart*, vagy megint más néven a disszociális személyiségzavart – amely fogalom szintén gyakran felmerül a büntetőjog témakörében – részletesen elemzem értekezésemben. Tanulmányok kimutatták⁷, hogy a visszaesési arány mintegy kétszerese, az erőszakos bűncselekmények elkövetési aránya háromszorosa a nem pszichopata bűnözők körében mért aránynak.

A pszichopátia egy szindróma, azaz egymással összefüggő tünetek együttese. Egyes tünetei az érzelmi-interperszonális kapcsolatokban jelennek meg, míg mások a társadalmi devianciában érhetők tetten. Az érzelmi-interperszonális kapcsolatokban jelentkező tünetek közé tartozik a hamisság és felszínesség, az én-centrikusság és nagyozolás, a megbánás és büntudat hiánya, az empátia hiánya, a megtévesztés és manipuláció, a sekélyes érzelmek. A társadalmi devianciában megnyilvánuló jelek ismérvei az impulzivitás, a magatartáskontroll hiánya, az

---

⁶ Elliott, C. (1996): *The Rules of Insanity: Moral Responsibility and the Mentally Ill Offender*. Albany: Suny Press, p. 57.

⁷ Hart, P. – Kropp, R. – Hare, R. D. (1988): Performance of male psychopaths following conditional release from prison. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 56, pp. 227–232.; Serin, R. C. – Peters, R. D. – Barbaree, H. E. (1990): Predictors of psychopathy and release outcome in a criminal population. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 2, no. 4, pp. 419–422.

izgalom szükséglete, a felelőtlenség, a korai magatartásproblémák és a felnőttkori antiszociális magatartás.⁸

Büntetőjogilag a fő kérdés, hogy az antiszociális személyiségzavar mennyire befolyásolja a beszámítási képességet a büntetendő cselekmény elkövetésének pillanatában.

Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 14. számú módszertani levele az igazságügyi pszichiátriai szakértői vizsgálatokról és véleményezésről szól. Foglalkozik az antiszociális személyiségzavarral is, érdekes módon a „pszichopátia” elnevezést használja, a BNO „disszociális személyiségzavar” hivatalos elnevezésével ellentétben. A levél többek között a következőket tartalmazza: *„A beszámíthatóságot a személyiségzavar is befolyásolhatja, súlyosabb eseteiben. Büntetőjogi szempontból ennek egyik legjelentősebb formája a pszichopátia. Ez önmagában nem betegség, hanem olyan személyiség, amely a társadalmi elvárások szempontjából elégtelen magatartáshoz vezethet. A személyiségzavarok biológiai és környezeti tényezők hatására alakulnak ki, a személyiség összetevői nem illeszkednek harmonikusan egymásba, ez a kiegyensúlyozatlan állapot teremti meg egyes esetekben a társadalmi szabályokhoz való alkalmazkodás nehézségeit, különösen testi-lelki megterhelések idején. Az ilyen dekompenzációk lehetnek olyan fokúak, amelyek kimerítik a kóros lelki reakciók, pszichés állapotok fogalmát, s olyan mértékűek lehetnek, hogy a beszámíthatóságot enyhe vagy súlyosabb fokban korlátozzák, kivételesen kizárását eredményezhetik.”*

Látható, hogy a módszertani levél lakonikusan fogalmaz, és nem tudunk meg többet, mint hogy alapvetően nem egy betegségről van szó, de lehet olyan fokú, hogy a beszámítási képességet korlátozza, vagy kivételesen ki is zárja.

Nagy bizonytalanság övezi e személyiségzavar beszámítási képességre való hatását. Elképzelhető, hogy ezen állapot nem befolyásolja a terhelt beszámítási képességét, de az is, hogy igen, sőt ki is zárhatja azt bizonyos patológiás esetekben. Lehet érvelni, hogy ez a személyiségzavar inkább a büntetés kiszabása során értékelendő enyhítő körülmény, hiszen az ebben szenvedők más agyi struktúrával, működéssel rendelkeznek, ami meggátolja őket, hogy morálisan, empátikusan cselekedjenek, de az is lehetséges, hogy inkább súlyosító körülmény, hiszen ez a személyiségzavar predesztinálja a visszaesést, a bűnözői életmód folytatását.

A *borderline személyiségzavar* szintén gyakran felmerül a büntetőjogi felelősség vizsgálata során. Otto Kernberg használta a *borderline személyiség szerkezet* fogalmát, hogy leírja azt a köztes állapotot, amely valahol az alapvetően megváltozott realitással jellemezhető pszichotikus

---

⁸ Hare, R. D. (1987): *Kímélet nélkül*. Budapest: Háttér Kiadó, 180. o.

állapot és a neurózis között helyezhető el. Ez utóbbira a belső konfliktus és szorongás a jellemző. A borderline személyiségzavart speciális interperszonális karakter jellemzi, úgymint nem stabil kapcsolatok, öngyilkossági kísérletek és önkárosító sérülések okozása.⁹

Jellemző tünet a feltűnő váltakozás az önbizalom és az abszolút kétségbeesés állapota között, nincs stabil önképük, gyorsan változik a hangulatuk, félelemmel tölti el őket az elhagyástól és visszautasítástól való rettegés, gyakran fenyegetőznek öngyilkossággal.

Előfordulhatnak átmeneti pszichotikus állapotok, rövid érzékszalódások és hallucinációk szintén jelen lehetnek. Ekkor azonban a személy elveszíti kapcsolatát a valósággal, és már nem tehető felelőssé büntetőjogilag, hiszen beszámítási képességét teljesen elveszítheti, ugyanúgy, mint például egy érzékszalódásos, paranoid szkizofrén beteg.

Büntetőjogi felelősség kérdésekor, amennyiben a szakértő megállapítja, hogy a borderline személyiségzavar olyan pszichotikus állapotot idézett elő, amely a beszámítási képesség teljes hiányát eredményezte, akkor a Btk. 17. §-ának (1) bekezdése alkalmazandó, azaz az illető nem büntethető. A borderline személyiségzavar, hasonlóan a többi személyiségzavarhoz, csak abban az esetben minősül kóros elmeállapotnak, ha olyan fokú patológiás vonásokat mutat, amelyeknek a beszámítási képességre gyakorolt hatása jelentős. Ha az elmeműködés kóros állapota csak korlátozta az elkövetőt a bűncselekmény következményeinek felismerésében, vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék, akkor a (2) bekezdés értelmében a büntetése korlátlanul enyhíthető.

Ha a borderline személyiségzavarnak a beszámítási képességre való hatása olyan csekély, hogy a Btk. 17. §-ának (2) bekezdésében biztosított korlátlan enyhítésre sincs lehetőség, akkor a pszichopátiához hasonlóan itt is felmerülhet az az érvelés, hogy a büntetés kiszabásakor enyhítő körülmény az a tény, hogy az elkövető személyiségzavarban szenved, amely biológiailag, neurológiailag hajlamossá teheti bizonyos agresszív, nem kellően átgondolt cselekedetekre. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a borderline személyiségzavar, hasonlóan az antiszociális személyiségzavarhoz, csak nagyon nehezen és időigényesen kezelhető, és ritka, amikor az illetőnek betegségtudata van, azaz hajlandó együttműködni a terápiában, amely együttműködés a pszichoterápia egyik legfontosabb eleme, amely nélkül annak sikere eleve kudarcra ítélt.

---

⁹ Koenigsberg, H. W. – Siever, L. J. (2000): The Frustrating No-Man's-Land of Borderline Personality Disorder. http://www.dana.org/Cerebrum/2000/The_Frustrating_No-Man%E2%80%99s-Land_of_Borderline_Personality_Disorder/ (Letöltés: 2016. szeptember 20.)

Finkey Ferenc is megjegyzi már a 1843-ik évi törvényjavaslat kapcsán, hogy a megkülönböztetés az elmebetegség és az épelméjűség között igencsak nehéz, ugyanis a bűnelkövetők gyakran elmebetegséget színlelnek, hogy megmeneküljenek a büntetőjogi felelősségre vonás alól.¹⁰

Jelen korunkban is aktuális ez a téma. A beszámítási képesség kizártságára való hamis hivatkozásnak elsősorban a nagyon súlyos, hosszú, akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények elkövetésekor van értelme, hiszen ha a terheltnek sikerül megtévesztenie a szakértőket, és a felmentéssel egyidejűleg kényszergyógykezelését rendelik el, az IMEI¹¹-ből szabadon távozhat, ha megállapítják, hogy nem szükséges a továbbiakban a kezelése.

A beszámítási képesség korlátozott voltára való hamis hivatkozás ugyanakkor gyakrabban előfordulhat, hiszen korlátlanul csökkenthető a büntetés. Minden alkalommal különös figyelmet kell tehát szentelni a szakértői véleményeknek, és meg kell bizonyosodni arról, hogy nem csupán egy érdekvezérelt, manipulatív szimulálásról van szó, amikor a terhelt a kihallgatásán „furcsán” viselkedik.

III.2. A beszámítást kizáró egyéb okok

III.2.1. Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményekért való felelősség és a beszámítási képesség megítélése

Az alkohol befolyásolja az egyén hangulatát, csökkenti a szorongást, rövid távú hatása a pszichére a feloldódás, a megkönnyebbülés érzése. Ugyanakkor az alkohol rendszeres, illetve nagymértékben való fogyasztása rendkívül káros egészségügyi következményekhez vezet. Hatása a beszámítási képesség két elemére egyértelműen negatív.

Az alkoholos befolyásoltság alatt elkövetett bűncselekmények megítélésekor több tényezőt kell figyelembe venni. A büntetőjogi felelősség szabályozása annak megfelelően alakul, hogy az alkoholfogyasztás milyen következményeket idéz elő az illető pszichikumában. Az

---

¹⁰ Finkey Ferenc (1942): Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából. In: Lukinich Imre (szerk.): Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből. 5. kötet, 9. szám. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 184. o.

¹¹ Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet

alkoholfogyasztás korlátozott beszámíthatóságot, illetve öntudatlanságot, azaz a beszámítási képesség hiányát idézheti elő.

A Btk. 18. §-a kimondja, hogy a Btk. 17. §-a nem alkalmazható arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el. Ez a kitétel az elmebetegség miatti beszámítási képesség kizárásáról, illetve korlátozottságáról szóló Btk. 17. §-a alkalmazását csak az ittaságból, bódult állapotból eredő tudatzavar tekintetében zárja ki. Azaz nem alkalmazandó olyan elmebetegség fennállása esetén, amely mértéktelen alkoholfogyasztásból ered, tehát az alkoholizmusból fakadó elmebetegség is kizárhatja vagy korlátozhatja a beszámítási képességet. A Btk. 17. §-ának rendelkezései megelőzik a 18. § előírását: a kóros elmeállapotú személy akkor sem büntethető, ha a cselekménye végrehajtásakor ittas állapotban volt.

III.2.2. A kényszer, a fenyegetés és a beszámítási képesség kapcsolata

A beszámíthatóság, amint azt bemutatam, azt fejezi ki, hogy a személynek módja volt a bűncselekmény elkövetése és el nem követése között választani, és ő az utóbbit választotta. Beszámítható a bűncselekmény az elkövetőnek, ha akaratának érvényesülését sem külső objektív körülmények, sem személyéből fakadó belső tényezők nem zárták ki, és a lehetséges tevékenységek közül a bűncselekmény elkövetését választotta.

Kutatásom középpontjában a beszámítási képesség áll, és noha fenyegetés, illetve kényszer esetén ezt a képességet belső ok nem zárja ki, nem korlátozza, az adott cselekmény mégsem számítható, tudható be a cselekvőnek, hiszen egy külső ok, azaz a kényszer vagy fenyegetés hatására nem képes az akaratának megfelelő magatartás véghezvitelére. A kényszer és a fenyegetés a beszámítási képesség akarat elemére, azaz a megfelelő magatartás tanúsítására való képességre gyakorol hatást, külső okként. A tényállásszerű magatartás ezekben az esetekben nem szabad, nem kényszermentes akaratelhatározás eredménye. Mivel rendszertanilag a kényszer és a fenyegetés is a beszámítást zárja ki¹², ezért nem maradhat el a téma ezen írásból sem.

---

¹² A Btk. 19. § (1) bekezdése szerint „Nem büntethető, aki a büntendő cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra. (2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha a kényszer vagy a fenyegetés a bűncselekmény elkövetőjét korlátozza az akaratának megfelelő magatartásban.”

Mind a kényszer, mind a fenyegetés tehát külső okként zárja ki a beszámítást, a tudati felismerésre nem hat, csupán az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítására való képességet befolyásolja. A végeredmény, hogy a személy nem a saját elhatározásának, szándékának megfelelően viselkedik, hanem a kényszerítő, a fenyegetést kifejtő személy akaratát hajtja végre.

III.2.3.A beszámítást kizáró jogos védelem és végszükség

A beszámítást kizáró okok között szerepel a Btk. 22. § (3) bekezdése szerinti jogos védelem, illetve a Btk. 23. § (1) bekezdése szerinti végszükség esete is.

A jogos védelem¹³ túllépéséért [Btk. 22. § (3) bekezdés] tehát a védekező csak akkor felel, ha a jogtalan támadás belőle ijedtséget vagy indulatot nem váltott ki, s az enyhébb – ám célravezető – elhárítási módot tudatosan tette félre, amikor a súlyosabb kimenetelű választotta.

Az ijedtség, a menthető felindulás az elkövető felismerési, értékelő vagy akarati képességét kizáró egyfajta tudatzavarnak feleltethető meg. A fellépő tudatzavar következtében a megtámadott a tényleges vagy a közvetlenül fenyegető támadást az elhárítás pillanatában helytelenül ítéli meg. Ugyan a jogtalan támadás okozta ijedtség és menthető felindulás tudatzavart idéz elő, ám az ebben a kérdésben való döntés nem elmeorvos szakértői kompetencia, hanem erre az ügyészség, illetve a bíróság jogosult.¹⁴

Végszükség esetében „nem büntethető, aki azért okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett, mert ijedtségből vagy menthető felindulásból nem ismeri fel a sérelem nagyságát”¹⁵.

Egyértelmű, hogy a két eset szereplőinek – a jogos védelmi helyzetben lévő és a végszükségben lévő személyek – pszichéjében ugyanazon történések mennek végbe. A szituációból adódó ijedtség, az érthető felindulás egy módosult tudatállapotot hoz létre,

---

¹³ A Btk. 22. § (1) bekezdése szerint „Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. (3) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.”

¹⁴ Belovics – Gellér – Nagy – Tóth (2012): i. m. 242–253. o.

¹⁵ Btk. 23. § (2) bek.

amikor is nem működik teljesen a józan ítélő- és mérlegelő képesség. Ezért fordulhat elő, hogy az ilyen szituációban lévő személyek nem képesek felmérni magatartásuk lehetséges következményeit, tehát nem képesek a szemben álló jogtárgysértések súlyának gondos mérlegelésére, és könnyen előfordulhat, hogy a fenyegető vagy bekövetkezett sérelemhez képest szükségtelenül nagyobb sérelmet okoznak cselekedeteikkel.

III.3. Első de lege ferenda javaslatom a jogalkotónak

Véleményem szerint problematikus a jelenlegi, egymástól elkülönülten számon tartott beszámítási képesség, illetve belátási képesség fogalom. A fogalmi zavar ugyanakkor kiküszöbölhető lenne annak leszögezésével, hogy a belátási képesség a beszámítási képesség egyik eleme, annak része.

Fogalmilag ugyanis kizárt, hogy egy beszámítási képességgel rendelkező személy belátási képességgel nem bír. Ha például egy elmebetegségben szenvedő elkövetőnek a tett idején nem volt beszámítási képessége, mert elméje oly mértékben meg volt zavarva, hogy képtelen volt cselekménye következményeit előre látni, kizártnak tekinthető, hogy lett volna belátási képessége. De ugyanúgy igaz, hogy ha egy személynek volt beszámítási képessége a cselekmény elkövetésekor, akkor a tett beszámítható neki, felelőssé tehető érte, azaz belátási képességgel is kellett rendelkeznie, ellenkező esetben nem lenne neki beszámítható a tett. Mindez igaz egy 13 éves elkövető esetén is, azaz ha megállapítható, hogy rendelkezett a cselekmény elkövetésekor beszámítási képességgel, azaz volt belátása a cselekménye következményeire – amellet, hogy képes is volt e felismerésnek megfelelően cselekedni –, akkor elképzelhetetlen, hogy ne lett volna a törvény szerint megkívánt belátási képessége. Tehát gyermekkor és elmebetegség esetén is a belátási képesség hiánya (vagy az életkornak megfelelő, illetve egészséges önkontroll funkció hiánya) miatt nincs beszámítási képesség, azaz nem lesz beszámítható a tett az elkövetőnek, így nem lesz felelősségre vonható.

Érvelésem helyességét támasztja alá Belovics Ervin, a legfőbb ügyész helyettesének körlevele is, aki az 5/2013. (VII. 31.) számú körlevélben szó szerint a következőket írja: *„A szakértői vélemény és a rendelkezésre álló valamennyi adat együttes körültekintő értékelésével – szükség esetén a 12. életévet betöltött, de a 14. életévet be nem töltött fiatalokú terhelt ügyési kihallgatását követően – lehet állást foglalni a cselekmény következményei*

felismeréséhez szükséges belátás meglétéről, és annak alapján az egyéb feltételek fennállása esetén a vádemelésről, vagy a nyomozásnak büntethetőséget kizáró okból történő megszüntetéséről.”

Azaz e megfogalmazásban a belátási képesség meghatározása „a cselekmény következményei felismeréséhez szükséges belátás”.

Vessük össze a belátási képesség fenti fogalmát Belovics Ervin beszámítási képesség meghatározásával, amely így szól: *„A beszámítási képességnek két összetevője van, a felismerési és az akarati képesség. A felismerési képesség a cselekmény következményeinek az előre látása. Az akarati képesség azt jelenti, hogy a felismerési képességgel rendelkező személy szabadon alakíthatja ki az akaratát és annak megfelelő magatartást tud tanúsítani.”*¹⁶

A fentiek alapján a belátási képesség a beszámítási képességnek az egyik, a felismerési képességgel megegyező eleme. Álláspontom szerint a szellemi és erkölcsi érettség a felismerési, míg az önkontroll az akarati összetevőnek feleltethető meg.

Ezt támasztja alá a K. Franciska sérelmére elkövetett ügyben született azon szakértői vélemény is, amely a cselekmény elkövetésekor a 14. életévét csupán két hónappal betöltött M. Viktória beszámítási képességét közepes fokban korlátozottnak minősítette az alábbi indokok szerint: *„A vádlott személyiségfejlődése kisgyermekkorától kezdődően megzavart volt, ebből következően fejlődése az átlaghoz képest elmaradt, lassúbb volt, és patológiás elemeket is tartalmaz. A vádlottra színtelen érzelmi élet, a részvét, és egyéb magasabb érzelmek tompasága, a viselkedés kifejezett visszafogottsága, gátoltsága, a spontán megnyilvánulások teljes hiánya jellemző. Személyiségfejlődése ezen zavarok miatt lélektani értelemben nem érte el a biológiai korában megfelelő érettséget. Mindezekből következően M. Viktória a cselekmény elkövetésének időpontjában közepes fokban volt korlátozva abban, hogy cselekménye következményeit felismerje, illetve, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.”*¹⁷

A szakértői vélemény tekintetében ugyan a terhelt beszámítási képessége volt a kérdés, de álláspontom szerint egyértelmű, hogy itt az indokolás teljesen megfelel az azóta hatályba lépett szabályozás szerinti belátási képesség vizsgálatának. Kóros elmeállapotot nem tárt fel a szakértői vélemény, de mégis arra a következtetésre jutottak, hogy a 14. életévét betöltött fiatalokú beszámítási képessége nem volt teljes. Lassabb ütemű személyiségfejlődésével,

---

¹⁶ Belovics (2012): i. m. 227. o.

¹⁷ Fővárosi Bíróság, 6.Fk.385/2001/60.

megkésett érettségével indokolták, hogy korlátozva volt cselekménye következményeinek a felismerésében, illetve abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

A belátási képesség vizsgálatakor eldöntendő kérdés, hogy a fiatalok terhelte-e cselekménye jogellenes voltát; azt, hogy cselekménye a társadalmi normákkal ellentétes, a fennálló jogrenddel szembenálló? A belátási képesség meglétének feltétele a jogszerű/jogkövető és a jogellenes viselkedés közti döntés értéktudatossága, az erkölcsi követelmények biztos ismerete, biztos tudás a játék, a csíny, a bűncselekmény közötti különbségtételre.¹⁸ Nem elegendő, hogy a terhelte általánosságban meg tudja különböztetni egymástól a jogszerűt és a jogelleneset. Ami döntő, hogy a terhelte a saját, megvalósított cselekményét is el tudja helyezni ebben a rendszerben.

A belátási képesség megléte vagy hiánya nagymértékben függhet a cselekmény jellegétől is. Amíg már a gyermekek körében is ismert, hogy embert ölni, lopni tilalmazott, rossz magatartás, addig például egy hivatalos személy megvesztegetéséről már nem lehet ugyanezt elmondani. Ezt támasztja alá a következő jogeset is: *„A 15. életévét betöltött terhelte lopás miatt javítóintézetbe került, ahonnan úgy próbált meg kiszabadulni, hogy két ott dolgozó gyermekfelügyelőt is megszólított, hogy anyagi ellenszolgáltatás fejében az intézetből engedjék el. Kilatásba helyezte, hogy az ígért pénzt a kiszabadulását követően a szülei fogják kifizetni. E tényállás alapján az ügyészség kétféle hivatali vesztegetés büntette miatt emelt vádat.”*¹⁹

A kérdés: a fiatalok, aki nagy valószínűség szerint tudta, hogy lopni nem szabad – hiszen ezért került javítóintézetbe –, képes volt-e felfogni, hogy a nevelők hivatalos személyek, és amit elkövet, az erkölcsileg rossz, elítélendő? A bíróság a lefolytatott bizonyítási eljárás után megállapította, hogy a vádlott beszámítási képessége a cselekmény elkövetésekor közepes fokban korlátozott volt abban, hogy cselekménye társadalomra veszélyességét felismerje, és annak megfelelően cselekedjék. A bíróság a fiatalokot megrovásban részesítette.

Fontosnak tartom továbbá kiemelni a német szabályozás azon elemét, miszerint a belátási képesség mellett az akarati képesség is vizsgálendő a tett beszámíthatóságához, azaz a

---

¹⁸ Bender, W. (1965): Jugendgerichtsgesetz. Loseblatt-Erläuterungsbuch für die Praxis. Berlin–Frankfurt: Stand 1. Idézi Csemáné Váradi Erika (2009): Életkor és belátási képesség a német és osztrák büntetőjogban – különös tekintettel egyes kérdésekre. In: Aszódi Javítóintézet Módszertani Levél I. 2009. október. http://www.aszodi-afi.hu/pdf/varadi_eloadas.pdf (Letöltés: 2018. december 6.)

¹⁹ Fővárosi Bíróság, 6.Fk.376/2005/37.

felróhatóság, a büntetőjogi felelősség megállapításához. A voluntatív elem jelentőségét hangsúlyozta az I. Büntetőnovellához kapcsolódó indokolás is: *„Helytelen az alapgondolatuk, hogy a fiatalok büntetőjogilag felelős, mielőtt elég belátással bír cselekménye bűnösségének felismerésére; mert a bűnösség feltétele s a felelősség alapja az erkölcsi szabadság; e szabadságot nem a felismerési képesség, hanem az értelmi és erkölcsi fejlettséggel együtt járó ellentálló erő biztosítja. A bűncselekmény akarati elhatározás folyamánya. Az akarati elhatározásra különös befolyást gyakorol az észbeli tehetség mellett az érzéki ösztön, a külső inger, az egész környezet. E korban tehát nem lehet a büntetőjogi felelősséget kizárólag az ismeretek mennyiségétől, az értelmi erő nagyságától tenni függővé”*²⁰

Itt mutatkozik meg, hogy gyermekkor esetén is a beszámítási képesség két elemét vizsgáljuk, azaz hogy a tett beszámítható-e, felróható-e az elkövetőnek:

- a cselekedet véghezvitele előtt képes volt-e felismerni a következményeket, a cselekedetet morálisan értékelni? (felismerési, értékelési képesség)
- képes volt-e ennek a felismerésnek megfelelően, szabadon cselekedni? (akarati képesség)

Többek között Csemáné Váradi Erikával és Vaskuti Andrással²¹ egyetértve, magam is azt a megoldást tartom célravezetőnek, hogy ne csupán egy adott életkor betöltése jelentse az éles határvonalat a büntethetőség szempontjából, hanem az minden esetben az adott cselekmény jellege és az adott elkövető személyisége, értelmi-erkölcsi fejlettsége alapján kerüljön eldöntésre a fiatalok esetében. Hiszen nehezen lehet amellett érveket találni, hogy a büntetőjogi felelősséghez szükséges érettség, testi és szellemi fejlettségi szint villámcsapásszerűen, automatikusan következik be, „az elkövető 14. születésnapját követő első nap 0 óra 0 perc 0 másodperckor”. A kizárólag a születésnapokhoz kötött büntethetőségi feltétel nem teszi lehetővé az egyéniesítést.

---

²⁰ Angyal Pál – Bernolák Nándor (1915): Büntető jogszabályaink gyűjteménye. I. Anyagi jogszabályok. Pécs, 225. o. Idézi Domokos Andrea (2017): Belátási képesség a magyar büntetőjogban egykor és ma. In: Barabás A. Tünde – Vókó György (szerk.): A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet–Pázmány Press, 43. o.

²¹ Csemáné (2009): i. m.; Vaskuti András (2009): Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban – jogalkotási és jogalkalmazási kérdések. In: Aszódi Javítóintézet Módszertani Levél I. 2009. október. http://www.aszod-afi.hu/pdf/vaskuti_eloadas.pdf (Letöltve: 2018. december 6.)

Kenese Attilára hivatkozva²², a szellemi érettség a fiatalkorú azon kognitív képessége, amely alapján képes megérteni a különbséget jogos és jogtalan között. Vizsgálata tehát az intellektuális jellemzők tanulmányozását jelenti, azaz annak a megállapítását, hogy a különböző előírások között képes-e a fiatalkorú differenciálni aszerint, hogy az adott előírás megsértése milyen típusú és súlyú szankciót vonhat maga után. Az erkölcsi érettség vizsgálata a bűn, a bűnösség megélésének élményét jelenti, illetve az alapvető normákkal való azonosulás színvonalát. Az önkontroll vizsgálata pedig a „rossz”-nak való ellenállás képességét méri, azaz rendelkezik-e a fiatalkorú kellő belső tartással és saját magatartásának megfelelő kontrollal ahhoz, hogy a felismert normának megfelelő magatartást tanúsítson. Az önkontroll vizsgálata a külső és belső kényszereknek való ellenállóképességet méri.

A tettnek az elkövető számára történő beszámításáról való döntés tehát egy olyan komplex vizsgálatot igényel, amely a szellemi, erkölcsi érettség mellett az önkontroll képességét is magában foglalja. Tekintettel arra, hogy a belátási képesség elemzésének a kívánalma azon a kriminálpszichológiai, illetve kriminálszociológiai gondolaton alapul, hogy a fiatalkorú társadalmi érettsége gyakran inkább a gyermekéhez, mint a felnőttéhez áll közel, kívánatos volna, ha a belátási képesség vizsgálatát kiterjesztené a jogalkotó az összes fiatalkorúra, az önkontroll vizsgálatával párhuzamosan.

A belátási képesség vizsgálatának bevezetését a fentiek alapján indokoltnak tartom – többek között Ligeti Katalinnal²³ és Pallagi Anikóval²⁴ egyetértve –, javasolom annak kiterjesztését valamennyi fiatalkorúra, ugyanakkor elengedhetetlennek tartom az életkornak megfelelő, egészséges önkontroll vizsgálatát is.

- Javasolom tehát valamennyi fiatalkorú esetében a beszámítási képesség (belátási képesség és önkontroll funkció) vizsgálatát a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságához.

---

²² Kenese Attila (2017): A 12-14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései – a belátási képesség. Mابية.hu, 2017. október 16. <http://www.mابية.hu/attachments/article/103/A%20bel%C3%A1t%C3%A1si%20k%C3%A9pess%C3%A9g.odt> (Letöltés: 2017. december 6.)

²³ Ligeti Katalin (2006): A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1., 21–38. o.

²⁴ Pallagi Anikó (2014): Büntethető gyermekkorúak. Pro Futuro, 2014/1. http://profuturo.lib.unideb.hu:8080/index.php?oldal=cikkadatok&folyoirat_szam=6&cikk_id=863 (Letöltés: 2016. december 3.)

- Javaslom a fiatalkor alsó határát a gyermekkor változó felső határához igazítani, az ellentmondás kiküszöbölése érdekében a következőképpen:

Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét – illetve emberölés [Btk. 160. § (1)–(2) bekezdés], erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 161. §), testi sértés [Btk. 164. § (8) bekezdés], terrorcselekmény [Btk. 314. § (1)–(4) bekezdés], rablás [Btk. 365. § (1)–(4) bekezdés] és kifosztás [Btk. 366. § (2)–(3) bekezdés] elkövetése esetén a 12. életévét – betöltötte, de a 18. életévét nem, feltéve, hogy az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, és az életkorának megfelelő önkontroll funkcióval.

Szakértő által eldöntendő kérdés tehát, hogy a fiatalkorú terhelt képes volt-e felismerni cselekedete következményeit? Képes volt-e magatartását erkölcsileg értékelni, és ennek megfelelően cselekedni? Amennyiben igen, úgy a cselekedet beszámítható a terheltnek. Amennyiben nem, úgy arra a kérdésre kell választ kapni, hogy ezen gátolt felismerési, értékelési és akarati képesség éplélektani alapon áll és csupán megkésett fejlődés eredménye, avagy az elmeműködés valamilyen kóros állapotának a következménye. Ennek megfelelően a büntetőjogi felelősségre vonást kizáró ok beszámítási képesség hiánya miatt az első esetben a megkésett fejlődés, míg a második esetben a kóros elmeállapot lesz.

- Javaslom az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 19/A. §-ának a módosítását. A javasolt szövegezés:

Fiatalkorú terhelt belátási képességének és önkontroll funkciójának a vizsgálata

19/A. § (1) Büntetőeljárás során, ha a szakkérdés fiatalkorú terhelt belátási képességének és az önkontroll funkciójának a vizsgálata, a terhelt elmeállapotát a 17. § szerint kell vizsgálni. Az elmeállapot vizsgálatát követően a 17. § szerinti szakértő az életkorhoz viszonyított belátási képességről és önkontroll funkcióról is véleményt ad azzal, hogy ennek vizsgálatához a terhelt klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát is el kell elvégezni.

(2) A terhelt (1) bekezdés szerinti belátási képességének és önkontroll funkciójának a vizsgálatához szakkonzultánsként gyermek- és ifjúsági pszichiátriai vagy ezzel egyenértékű szakvizsgálóval rendelkező, és e képesítése tekintetében az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában szereplő személyt kell igénybe venni.

(3) Az (1) bekezdés szerinti klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát olyan szakértő végezheti, aki klinikai és mentálhigiéniai gyermek szakpszichológusi vagy ezzel egyenértékű szakvizsgával rendelkezik.

A fentiek alapján fő szabályként maradna a megdönthetetlen vélelem, miszerint 14 év alatt a gyermeknek nem beszámítható az egyébként büntetendő cselekmény elkövetése. A büntethetőséget kizáró ok a gyermekkor.

A kiemelt, legsúlyosabb bűncselekményi kör vonatkozásában már a 12. életévet betöltött személynek is lehet beszámítási képessége e cselekmények vonatkozásában, de ennek megállapításához – hasonlóan valamennyi fiatalkorú esetében - fokozottan kell vizsgálni az értelmi fejlettséget, mert nem biztos, hogy az egyik gyermek ugyanolyan értelmi, erkölcsi fejlettségi szinten áll, mint a másik, ugyanolyan súllyal ítéli meg a cselekményét, mint a másik. A konkrét szituációhoz kapcsolódóan kellene a szakértőnek meghatároznia, hogy milyen volt a fiatalkorú szellemi fejlettsége, érettségi szintje, azaz volt-e belátása cselekménye következményeinek az előrelátására, annak erkölcsi értékelésére és életkorának megfelelő volt-e az önkontroll funkciója. Amennyiben a szakértő megállapítja, hogy a fiatalkorú nem volt olyan fejlettségi szinten, amely képessé tette volna őt cselekménye következményeinek a felismerésére, illetve e belátásnak megfelelő magatartás tanúsítására, a beszámítási képesség hiánya miatt nem lenne büntethető az elkövető, megkésett fejlettség miatt. Természetesen, ha a szakértői vélemény kóros elmeállapotot diagnosztizál a fiatalkorú esetében, akkor a büntethetőséget kizáró ok a kóros elmeállapot.

18 év felett pedig marad a megdönthető vélelem, azaz hogy mindenkinek teljes a beszámítási képessége, és ha kétely merül fel ezzel kapcsolatban, akkor kerül sor a szakértői vizsgálatra, amelynek következtében, adott esetben megállapítható a büntethetőséget kizáró, vagy korlátozó okként a kóros elmeállapot.

III.4. Második de lege ferenda javaslatom a jogalkotónak

Kutatásom kapcsán problémaként azonosítottam, hogy a jelenlegi szabályozás alapján könnyen előfordulhat egyes deliktumok esetén – így például a személy elleni erőszakkal elkövetett garázdaságkor –, hogy a terheltet felmentik, mivel elmebetegségből kifolyólag a beszámítási képessége kizárt volt a cselekmény elkövetésekor, ugyanakkor

kényszergyógykezelés sem rendelhető el, azaz abszolút következmények nélkül marad az egyébként büntetendő cselekmény végrehajtása.

A Btk. 459. § 26. pontjának értelmező rendelkezése a taxatív felsorolt személy elleni erőszakos bűncselekmények között a garázdaságot ugyanis nem tünteti fel, ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy ezen bűncselekmény tekintetében nem kerülhet sor kényszergyógykezelésre. Kényszergyógykezelést a Btk. 78. §-a szerint akkor lehet elrendelni ugyanis, ha személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekményt követnek el; az elkövető beszámítási képessége teljesen hiányzik, ezért nem büntethető; hasonló bűncselekmény elkövetésétől lehet tartani; amennyiben büntethetőség esetén egy évnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni.

Az 1997. évi CLIV. törvény 200. § (1) bekezdésének értelmében a bíróság annak a pszichiátriai betegnek a kötelező intézeti gyógykezelését rendeli el, aki veszélyeztető magatartást tanúsít, de sürgősségi gyógykezelése nem indokolt. Az erre irányuló eljárást az ügyész a büntetőeljárást követően kezdeményezheti, ha a büntetendő cselekmény elkövetőjénél a kényszergyógykezelés egyéb törvényi feltételei fennállnak, azonban az elkövető büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést kellene kiszabni.

Ugyanakkor a bíróságnak még a kötelező intézeti gyógykezelés elrendelésére sincs lehetősége, ha nem azért nem rendeltek el kényszergyógykezelést, mert az elkövető büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést kapott volna, hanem mert nem személy elleni erőszakos bűncselekményt követett el.

Ha pusztán nyelvtanilag értelmezzük, hogy mit is jelent a személy elleni erőszakos cselekmény, nehezen lehet amellett érvelni, hogy ha valaki mást megrángat, megüt, a mellkasán megragad, és közben fenyegetően ordibál, az nem személy elleni, vagy nem erőszakos cselekmény.

A Btk. értelmező rendelkezései között található az erőszakos magatartás meghatározása, miszerint „erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására”²⁵.

---

²⁵ Btk. 459. § (1) bek. 4. pont

Úgy vélem, a jogalkotónak ezt a problémát újra kell gondolnia, a hibát pedig orvosolnia kell, hiszen egy pszichotikus epizódokkal járó elmebetegségben vagy személyiségzavarban szenvedő személy félelemben tud tartani másokat. Zaklathatja lakótársait, mi több, akár meg is támadhat embereket, lökdösheti, ráncigálhatja őket, anyagi kárt is okozhat nekik, és mindezen magatartása következmények nélkül marad, ha az nem minősül legalább testi sértésnek, amely már személy elleni erőszakos cselekménynek számít a hatályos Btk. alapján is.

Álláspontom szerint a kifejezetten agresszív, erőszakos, de akár még erőszak hiányában is a társadalmi közös normákkal ellentétes, mások érdekeit jelentősen sértő magatartást tanúsító, de egyébként elmebetegség miatt nem büntethető személyek kényszergyógykezelése feltétlenül indokolt lenne, mind a társadalom, mind pedig az „elkövető” érdekében, éppen ezért elengedhetetlennek tartom a Btk. módosítását ebben a körben.

IV. A kutatás témakörében készült publikációk jegyzéke

Megjelent publikációk

1. Domán Augusztta (2014): Beszámítási képességgel nem rendelkező, szellemileg fogyatékos fogvatartott jogai (A Claes v Belgium ügy). *Ügyészek Lapja*, 2. szám, 69–82. o.
2. Domán Augusztta (2015): Beszámíthatóság, bűnösség kérdései elmebetegség esetén Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban. *Ügyészek Lapja*, 1. szám, 15–29. o.
3. Domán Augusztta (2016): A pszichopátia találkozása a büntetőjoggal. *Ügyészek Lapja*, 3–4. szám, 133–154. o.
4. Domán Augusztta (2017): A szkizofrénia lehetséges hatásai az emberi személyiségre a büntetőjog szemszögéből. *Büntetőjogi Szemle*, 1. szám, 28–34. o.
5. Domán Augusztta (2019): Az igazságügyi orvosszakértő feladatának nehézségei a beszámítási képességet illetően. *Büntetőjogi Szemle*, 1. szám, 35–38. o.

Megjelenés alatt álló publikáció

6. Domán Augusztta (2019): A Ganser szindróma megjelenése, értékelése a büntetőeljárásban, elhatárolása más pszichiátriai betegségektől, illetve a színleléstől. *Ügyészségi Szemle*, 3. szám